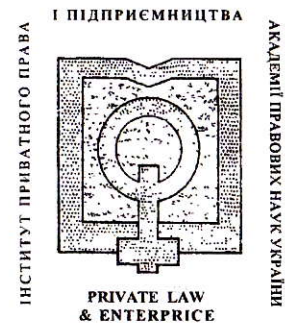

Академія правових наук України
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємства
Юридичний інститут Прикарпатського університету ім. В.Стефанишина

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ: становлення та розвиток

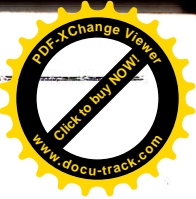
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

За матеріалами міжрегіональної науково-практичної
конференції

м. Івано-Франківськ, 26-27 вересня 2003 року

Київ • 2004

7) (082)
 КР) 400я43

Редакційна колегія:

член-кор. АПрН України, к.ю.н. О.Д. Крупчан (голова),
 к.ю.н. В.Д. Басай,
 академік АПрН України, д.ю.н. В.В. Луць,
 академік АПрН України, д.ю.н. М.В. Костицький,
 к.ю.н. М.К. Галаянчич (заст. голови),
 к.ю.н. В.М. Махінчук,
 академік АПрН України, д.ю.н. Н.С. Кузиснова,
 академік АПрН України, д.ю.н. О.А. Підпригора,
 академік АПрН України, д.ю.н. М.Й. Штефан,
 член-кор. АПрН України, д.ю.н. А.С. Довгерт,
 член-кор. АПрН України, к.ю.н. В.В. Комаров,
 член-кор. АПрН України, д.ю.н. Н.М. Мироненко,
 член-кор. АПрН України, д.ю.н. П.М. Рабинович,
 член-кор. АПрН України, к.ю.н. М.М. Сібільов,
 д.ю.н. І.В. Снасибо-Фатєєва,
 д.ю.н. Є.О. Харитонов,
 академік Академії наук вищої школи України, д.ю.н. О. В. Дзера,
 д.ю.н. В. С. Щербина

Корпоративне право в Україні: становлення та розвиток. Зб. наук. праць (За матеріалами міжрегіональної наук.-прак. конф., м. Івано-Франківськ, 26-27 вересня 2003 р.) /Редкол.: О.Д. Крупчан (голова), В.Д. Басай, В.В. Луць та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2004. – 428 с.

З огляду на вступ у дію нових Цивільного та Господарського кодексів України подаються матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 26-27 вересня 2003 р.), в яких розкриваються загальнотеоретичні та практичні проблеми у галузі корпоративного права, зокрема його приватно-правові та публічні правоскладові, їх вплив на правове регулювання діяльності господарюючих суб'єктів і на реформування економіки Української держави в цілому.

Збірник розрахований на фахівців органів державного управління, науковців, викладачів, студентів вузів та підприємців.

Друкуються за рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України (протокол №2 від 18 лютого 2004 р.)

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО 10

Розділ I

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Крупчан О.Д. Публічні і приватні засади у сфері корпоративних правовідносин 12

Луць В.В. Регулювання корпоративних відносин за новим Цивільним і Господарським кодексами України 23

Снасибо-Фатєєва І.В. Загальнотеоретичні засади та практичні аспекти корпоративного управління в світлі реформування законодавства України 28

Харитонов Є.О. Місце корпоративних норм у системі форм (джерел) права 32

Харитонova О.І. Загальнотеоретичні проблеми виникнення корпоративних правовідносин 36

Васильєва В.А. Корпоративне право як об'єкт цивільних правовідносин 40

Зеліско А.В. Межі здійснення корпоративних прав 46

ПОШУК І ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРИ:

- Спасибо-Фатесва І.В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин. – Автореф. дис. доктора юрид. наук. – Х., 2000.
2. Алексеев С.С. Частное право: Научно-публицистический очерк. – М., 1999.
3. Тихомиров Ю. А. Публичное право. – М., 1995.
4. Харитонов О.І. До питання про визначення поняття публічного права // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. – Вип.8. – Одеса, 2000.
5. Исаков С.Б. Юридические факты в советском праве. – М.: Юрид. лит., 1984.
6. Данилин В.И., Реутов С.И. Юридические факты в советском семейном праве. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989.
7. Харитонов С.О., Харитонов О.І., Шемонаев В.Ю. Загальна аварія як підстава виникнення правовідносин / Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права: Науковий часопис. – Хмельницький. – 2002. – №4.
8. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: «Юрінком Інтер», 1997.
9. Исаков В.Б. Фактический (юридический) состав в механизме правового регулирования. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – Свердловск, 1975.

Корпоративне право як об'єкт цивільних правовідносин

Васильєва В.А.,

доцент, завідувач кафедри цивільного права та процесу Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, старший науковий співробітник Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, кандидат юридичних наук

Корпоративним правом у цивільно-правовому розумінні слід вважати правові відносини, які виникають між засновником (уча-

сником) юридичної особи та новоствореним суб'єктом реалізації засновницького права. Цей правовий зв'язок початковим і є стержнем усієї низки суб'єктивних корпоративних прав, якими наділяються сторони правовідношення. Вони наповнюють і становлять зміст корпоративного правовідношення. Але пізнати сутність та розкрити поняття корпоративного правовідношення можна, зробивши аналіз його елементів, до яких, зазвичай, відносять суб'єкт, об'єкт та зміст. На даному етапі дослідження нас буде цікавити об'єкт такого правовідношення. Чому? Наведемо приклади. Помирає засновник приватного підприємства (його вищий орган управління), який був і директором підприємства. Майно, що ним вносилося як внесок до статутного фонду, належить підприємству на праві власності. Вищого органу управління підприємство вже немає. Разом із тим, частина повноважень, таких як прийняття рішення про внесення змін та доповнень до статуту, припинення діяльності, призначення директора тощо – можуть бути ухвалені тільки вищим органом – засновником, і ніким іншим. Хто вправі реалізувати повноваження, що належали засновнику? Чи входить майно вказаного підприємства до спадщини? За чинним законодавством – ні, оскільки його власником є підприємство (юридична особа), яке розглядається як самостійний суб'єкт права власності і його існування не обмежується існуванням засновника. Вирішити цю проблему існуючими правовими засобами неможливо, і тільки категорія суб'єктивного корпоративного права дозволяє врегулювати ці відносини, а саме успадковується не майно (воно належить юридичній особі), а корпоративне право, що належало засновнику стосовно підприємства. При цьому власник майна залишається незмінним – юридична особа. Інший приклад. Один із членів подружжя під час шлюбу створює приватне підприємство. В результаті ділових здібностей засновника підприємство розвивається, реалізовує проекти, отримує прибуток. Через деякий час дружина засновника звертається з позовом про розірвання шлюбу і заявляє вимоги на половину майна підприємства, стверджуючи, що воно було при-

д час подружнього життя. Знову ж таки, тільки категорія цивільного корпоративного права взмоє за допомогою вже існуючих правових засобів вирішити даний спір. Перелік таких прикладів можна продовжувати і вони стосуються не тільки приватних підприємств, а й інших організаційно-правових форм юридичних осіб. Таким чином, ми можемо констатувати, що при створенні юридичної особи як похідного суб'єкта цивільних відносин, між засновником та юридичною особою виникають особливі правовідносини, об'єктом яких є суб'єктивне корпоративне право.

У теорії цивільного права об'єктом вважається те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність його учасників у межах суб'єктивних цивільних прав і обов'язків. Вона як і будь-яка інша діяльність, у результаті якої виникають, здійснюються та припиняються цивільні права та обов'язки, є предметом цивільного права і завжди направлена на матеріальні чи ідеальні блага. Таким чином, матеріальні чи ідеальні блага прийнято називати об'єктом цивільного правовідношення. Завданням дослідження категорії об'єктів цивільних прав є встановлення для них певного правового режиму, тобто можливості чи неможливості здійснювати з ними певні дії, які тягнуть за собою передбачуваний правовий результат. Адекватне правове регулювання дозволяє найактивніше включати його в цивільний оборот.

До матеріальних благ як об'єктів відносять речі, результати робіт і послуг, а також майнові права. Майнові права ще називають безтілесним майном. Це право на чужі дії, тобто на поведінку зобов'язаних осіб. З приводу таких матеріальних благ і складаються особливі корпоративні відносини, де зобов'язальне право вимоги чи користування також є об'єктом цивільного обороту.

Корпоративне право не є виключенням. А це означає, що з приводу нього в учасників суспільних відносин постійно виникають певні права та обов'язки. Корпоративне право учасників (засновників) юридичних осіб усе активніше включаються в ци-

вільний оборот, виступаючи об'єктом різного роду цивільно-правових угод. Проте, на сьогоднішній день, відсутність чіткого розуміння поняття корпоративного права, його вільне трактування викривлює форми переходу корпоративних прав від одного учасника до іншого. Тим самим суттєво затрудняється оборотоздатність цього об'єкта. Діюче законодавство не містить загальних правил щодо порядку вчинення угод із корпоративними правами, які б впливали з сутності корпоративних прав. А на практиці це призводить до пошуку шляхів, які б дозволяли обійти питання купівлі-продажу корпоративного права. Відпрацьованим інструментарієм переходу корпоративних прав на сьогоднішній день є вихід із складу учасників товариства. Така угода виглядає як така, що не має майнового характеру і набуває форми нотаріального посвідчення волевиявлення особи щодо виходу з числа засновників або так званої уступки своєї частки в статутному фонді підприємства. Вжитий у свій час законодавцем термін "уступки" до цього часу залишається до кінця не з'ясованим і частіше всього на практиці застосовується як синонім безоплатної передачі. Хоча мав би об'єднувати угоди, що опосередковують як оплатну, так і безоплатну передачу корпоративного права у власність іншої особи. Серед договірних конструкцій, які залучалися б до цих суспільних відносин – це такі договори, як купівля-продаж, дарування, міна тощо. Іншого правового інструментарію просто не існує. За угодою уступки частки в статутному фонді і виходу із числа засновників завжди маячить матеріальний компонент, який носить оціночний характер (як правило, з позитивною вартісною оцінкою), хоча назовні волевиявлення осіб відбувається у формі іншої угоди. А вживання такого сурогатного терміна, як "уступка" прикриває угоди майнового характеру. Слід сказати, що настав час визначити дійсний статус цих юридичних фактів. Такі угоди в переважній більшості є мнимими, оскільки за своєю суттю є нічим іншим, як *продажем свого корпоративного права*, яке складається з майнового компоненту (право на отримання дивідендів та отримання частини майна підприємства після його лік-

Відання та низки організаційних прав (право на управління, обираючи та бути обраним в органи управління підприємством тощо). Існуюча система державної реєстрації переходу корпоративних прав, це не що інше як реєстрація внесення змін у склад учасників у формі змін до статутних документів, що суттєво впливає на їх оборотоздатність і призводить до підміни та викривлень тих чи інших понять.

Корпоративне право, як об'єкт майнового характеру, має певну оціночну вартість, на яку впливають ряд факторів серед яких і вид організаційно-правової форми підприємства, і фінансові показники, і перспективи розвитку підприємства та його ділова репутація. При передачі корпоративного права, незважаючи на складність та багатогранність цього об'єкта, не вимагається його деталізація, або детальний опис у передаточному документі, оскільки зміст корпоративного права наповнюється повноваженнями, які закріплені в нормативних актах та статутах. Крім того, ця категорія є динамічною, вона може змінюватися в рамках існуючого правового зв'язку між учасником та юридичною особою як у сторону збільшення обсягу існуючих прав, так і в сторону обмеження цих прав. Цікавим є те, що, виникнувши та існуючи між учасником і самою юридичною особою, корпоративне право як об'єкт правовідношення, одночасно стає об'єктом нового цивільного правовідношення, за допомогою якого опосередковується перехід корпоративного права від одного суб'єкта до іншого. При цьому, одна сторона корпоративного правовідношення при переході корпоративних прав залишається, як правило, незмінною. Нею виступає похідний суб'єкт – юридична особа, яка створювалася за волею інших.

Правовий режим цього об'єкта в першу чергу залежить від організаційно-правової форми підприємства, але і в тій же мірі від норм, що містяться в установчих документах цих юридичних осіб. Тобто існує так звана шкала відчужуваності цих прав, яка

відображає ступінь обмеження можливостей на їх відчуження та оборотоздатність.

У залежності від організаційно-правової форми юридичної особи відчуження корпоративного права його учасника іншій особі (правонаступництво в праві) називається в нашому законодавстві наступним чином:

- А) передача частки учасника в складочному капіталі повного товариства;
- Б) перехід до іншої особи частки в статутному капіталі товариства з обмеженої відповідальністю;
- В) відчуження акцій;
- Г) передача паю (пайового внеску) члена кооперативу[1].

Корпоративне (зобов'язальне) право, що належить учаснику юридичної особи в зв'язку з участю в створенні даної юридичної особи може перейти до іншого суб'єкта на основі угоди, або на основі закону.

Перехід, тобто відчуження корпоративних прав належить здійснювати відповідно до Цивільного кодексу України, а також на підставі нормативних актів, що регулюють діяльність юридичних осіб різних організаційно-правових форм. У кожному конкретному випадку перехід прав регулюється статутами та установчими документами. В складному правовідношенні по відчуженню права беруть участь дві сторони – правовідчужувач та правонабувач, але і подекуди воля юридичної особи та її зовнішній вираз мають неабияке значення. Сам порядок відчуження корпоративних прав потребує подальшого наукового аналізу і буде предметом наступних досліджень.

ПОСИЛАННЯ НА ВИКОРИСТАНУ ЛІТЕРАТУРУ:

1. В. Кампо. Отчуждение обязательственных прав // Управление собственностью. – 2002. – №1. – Ст.67.